ОГЛЯДИ ДЖЕРЕЛ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРИСИ

DOI 10.47315/archives2020.325.084

УДК 930.253:808.2

Марат Балишев

кандидат історичних наук,
директор,

Центральний державний
науково-технічний архів України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5211-3208>

Ганна Голубкіна

провідна спеціалістка відділу
використання інформації документів,

Центральний державний
науково-технічний архів України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1083-3228>

ВВЕДЕННЯ В НАУКОВИЙ ОБІГ ІНШОМОВНИХ ДОКУМЕНТІВ ІЗ ФОНДІВ ЦДНТА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ

Анотація. Метою публікації є висвітлення стану опрацювання іншомовних документів із фондів Центрального державного науково-технічного архіву України. У статті охарактеризовано основні проблеми виявлення, опрацювання, ідентифікації та атрибуції іншомовних документів, правильного занесення їх в описи. Відзначено специфіку залучення до науково-довідкового апарату баз даних, каталогів, реєстрів тощо. **Методика дослідження** проблематики базується на комплексному застосуванні загальнонаукових і спеціально-наукових методів, а саме: аналізі та дослідженні джерел науково-технічної інформації, систематизації даних. **Наукова новизна** статті зумовлена джерелознавчою вартістю іншомовних документів для дослідження історії розвитку науки і техніки в Україні та за кордоном. Комплексний пошук дозволив констатувати значне мовне та географічне різноманіття документів у фондах ЦДНТА України. Наявна документація має різні пласти джерельної інформації, дозволяє встановити факти обміну досягненнями науки вітчизняних та закордонних

науковців, дослідити інтеграцію напрацювань у промисловий потенціал інших країн світу. Наведено приклади проєктної, конструкторсько-технологічної, патентної іншомовної документації, іншомовних документів фондів особового походження у ЦДНТА України. **Перспективи подальших студіювань** полягають у більш детальному виявленні і дослідженні цієї категорії архівних документів, створенні науково-довідкового апарату. **Висновки.** ЦДНТА України зберігає значний за обсягом і видами масив науково-технічної документації. Розпочата робота з дослідження іншомовної НТД сприятиме більш повному вивченню різноманітних явищ та процесів розвитку науки і техніки.

Ключові слова: науково-технічна документація; іншомовний документ; ЦДНТА України; зарубіжні об'єкти.

Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України) зберігає науково-технічну документацію (НТД) – результат інноваційної проєктної, науково-дослідної, технологічної, конструкторської, раціоналізаторської, винахідницької діяльності. ЦДНТА України – єдина в Україні інституція, що забезпечує державний облік та зберігання НТД, використання її інформації, формування Національного архівного фонду, здійснює науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи та діловодства.

Одним із магістральних напрямів роботи ЦДНТА України є науково-інформаційна діяльність: аналіз, пошук, узагальнення інформації документів, її розповсюдження серед широкого кола дослідників, введення у науковий обіг, надання ретроспективної документної інформації. Науково-технічна документація з фондів архіву відрізняється значною тематичною, географічною, хронологічною, мовною різноманітністю; охоплює усі основні галузі народного господарства; є джерельною базою для дослідження розвитку науки та техніки як в Україні, так і за її межами.

У 2019 р. ЦДНТА України виповнилося 50 років. За півстоліття своєї діяльності архів зосередив 256 фондів, 1 тис. 74 комплекси науково-технічної документації, більше 605 тис. одиниць зберігання за період 1891–2016 рр. (станом на 01.01.2020 р.)¹.

Географія промислових об'єктів, інженерних, архітектурно-будівельних споруд, проєкти яких зберігаються в ЦДНТА України, охоплює 26 країн світу, у т. ч. Болгарію, Білорусь, Грузію, Єгипет, Індію, Ірак, Казахстан, Молдову, Туреччину, Угорщину, Узбекистан тощо. Зважаючи на це, доволі значну частину архівного фонду ЦДНТА України становлять іншомовні документи – здебільшого англійською, німецькою мовами.

¹ Центральний державний науково-технічний архів України. URL: <https://cdnta.archives.gov.ua/index.php/uk/about-archives-uk/history-archive-uk> (дата звернення: 12.11.2020).

Вивчення та використання зазначених документних ресурсів, їхнього інформаційного потенціалу та введення у науковий обіг має низку характерних особливостей. Тому метою публікації є проведення комплексного дослідження стану опрацювання іншомовних документів із фондів ЦДНТА України. Автори фокусують увагу на виявленні такої НТД, її залученні до архівних довідників, баз даних, каталогів, реєстрів.

Процеси глобалізації, інформатизації, посилення культурної взаємодії різних країн сприяють залученню вітчизняних документних ресурсів у світову промисловість, науку, культуру. У зв'язку з цим актуалізується тенденція до системного виявлення та публікації іншомовних архівних документів, розробляються та удосконалюються правила їх археографічного опрацювання. На жаль, ці процеси є дуже повільними стосовно науково-технічної документації.

Відмінність НТД полягає у тому, що проектна та конструкторська документація представлена оригіналами, написаними символьною графічною мовою. Для використання таких архівних документів необхідні знання та навички читання. Публікація та введення у науковий обіг науково-технічної документації потребує значної підготовки, оскільки кожний текст вимагає певного археографічного опрацювання². Вітчизняних нормативів щодо археографії іншомовних архівних документів науково-технічного профілю, що мають свої особливості, досі не розроблено.

Освітні реформи, що відбуваються в Україні, в першу чергу пов'язані з виконанням Закону України «Про повну загальну середню освіту»³ і Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р.⁴, які передбачають мовну підготовку у навчальних закладах, формування багатомовності, освоєння сучасних іноземних мов. Проте реалії сьогодення свідчать про суттєвий брак фахівців, які вільно володіють іноземними мовами та водночас специфікою описання і опрацювання архівних документів (зокрема, на прикладі ЦДНТА України). При науково-технічному опрацюванні документів постає питання іден-

² Себта Т. М. Методичні рекомендації до видання іншомовних писемних джерел XIX – початку XXI ст. / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського. Київ, 2008. С. 7.

³ Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984> (дата звернення: 12.11.2020).

⁴ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження КМ України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення: 12.11.2020).

тифікації та атрибуції іншомовного документа – віднесення до того чи іншого фонду, комплексу, одиниці зберігання, правильного занесення їх в опис.

Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD (G)⁵ регламентує ідентифікувати мову та графічну систему документів, що складають одиницю описування. При всьому розмаїтті науково-довідкового апарату ЦДНТА України автори публікації зіткнулися з тим, що в описах, каталогах, путівниках, оглядах не зазначено мову документів, що значно ускладнює їх пошук. Тому архівісти ЦДНТА України врахували цей недолік при підготовці нової редакції «Анотованого реєстру описів фондів ЦДНТА України», і в описові статті довідника було внесено підпункт із позначенням мови документа⁶. Варто зауважити, що ЦДНТА України почав комплектуватися ще за часів СРСР, тому більшість документів, акумульованих у його фондах, створені російською мовою. Авторами статті у рамках цього дослідження не розглядалося завдання виокремлення російськомовних документів.

Загальна особливість іншомовних документів, що зберігаються у ЦДНТА України, полягає в тому, що більшість із них є продуктом напрацювань вітчизняних, а не зарубіжних розробників. Фондоутворювачами архіву є провідні науково-дослідні, проектні, конструкторсько-технологічні організації, конструкторські бюро, архітектори, науковці, які, узагальнивши зарубіжні досягнення науки та техніки, плідно інтегрували свої інноваційні рішення у промисловий потенціал інших країн світу. Зважаючи на це, більшість іншомовних документів архіву накопичена саме у вітчизняних розробках, що виконувалися у рамках контрактів та угод із зарубіжними країнами.

Якщо проаналізувати масив виявлених іншомовних документів із фондів ЦДНТА України, отримуємо дані, які корелюються за хронологічними та територіальними ознаками. Наприклад, серед документів, створених у першій половині XX ст., переважають науково-дослідні роботи до об'єктів, розташованих на сучасних територіях Казахстану, Киргизстану та Російської Федерації. Серед документів, датованих 1940–1950-ми роками, більшість НТД стосується таких країн: Китаю, Молдови, Німеччини, Румунії та США. Документи, датовані 1960–1970-ми роками, вже стосуються об'єктів, розташованих на територіях понад 20-ти країн світу, оскільки цей період характеризується як найбільший, коли технічна допомога від радянських

⁵ Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) / Держкомархів України. УДНДІАСД; укр. версія Г. В. Папакіна. 2-ге вид. Київ, 2002. 48 с.

⁶ Центральний державний науково-технічний архів України : анотований реєстр описів фондів. 2-е вид., перероб. Харків: ЦДНТА України, 2019. 460 с.

науковців надходила майже у кожную промислову галузь певних іноземних країн⁷.

Масив документів ЦДНТА України систематизовано у 5 облікових груп комплексів: проєктну, конструкторсько-технологічну, науково-дослідну, патентну документацію та усноісторичні документи з історії науки і техніки. Також на постійному зберіганні в архіві перебувають фонди особового походження. В результаті проведеного дослідження іншомовні документи були виявлені в більшості груп комплексів (окрім патентної та усноісторичної) та у фондах особового походження.

Наведемо конкретні приклади найцікавіших, на нашу думку, іншомовних архівних науково-технічних документів.

Проектна документація

Проект «Завод сільськогосподарських машин у м. Іскандерія (Республіка Ірак)» (1960–1967 рр.) був розроблений Державним інститутом із проєктування тракторних заводів і заводів сільськогосподарського машинобудування «Діпротракторосільгоспмаш» Держкомітету Ради Міністрів СРСР з автоматизації і машинобудування, м. Харків у рамках угоди про економічне і технічне співробітництво між СРСР та Республікою Ірак (1959 р.). Проєктно-технічну документацію розроблено із застосуванням норм та стандартів СРСР з урахуванням місцевих умов відповідно до техзавдання на проєктування, затвердженого Міністерством промисловості Республіки Ірак. Проєктне завдання виконано 2-ма мовами – російською та англійською⁸.

Обкладинка Проєктного завдання на будівництво заводу сільськогосподарських машин у м. Іскандерія (Республіка Ірак). Т. 1. 1960 р. ЦДНТА України. Ф. Р-43. К. 1-102. Оп. 2. Од. зб. 2.

Проект «Магістральний газопровід Оренбург-Західний держкордон СРСР» (1962–1982 рр.). Газопровід було призначено для подачі додаткових обсягів газу країнам – членам Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ). Додаткові газові потужності

для країн РЕВ передбачалося акумулювати за рахунок видобутку газу на Оренбурзькому газоконденсатному родовищі. Будівництво газопро-

⁷ Технічний, загальногосподарський розвиток зарубіжних країн за документами ЦДНТА України. 1911–1992 : довідник. Т. 1 / ЦДНТА України; уклад.: М. А. Балишев, О. В. Балишева, О. І. Барикіна, О. Є. Дождьева. Харків, 2008. Т. 1. С. 9.

⁸ ЦДНТА України (Центральний державний науково-технічний архів України). Ф. Р-43. К. 1-102. Оп. 2. Од. зб. 1, 2.

воду здійснювалося міжнародною групою фахівців: Угорської Народної Республіки, Німецької Демократичної Республіки, Народної Республіки Болгарії, Польської Народної Республіки та Чехословацької Соціалістичної Республіки. У фондах ЦДНТА України зберігаються документи до цього проєкту, розроблені низкою установ: Всесоюзним науково-дослідним і проєктним інститутом із транспорту природного газу «ВНДПТрансгаз» (м. Київ), Державним науково-дослідним і проєктно-конструкторським інститутом «ЮЖНДІГПРОГАЗ» (м. Донецьк), Українським державним проєктним інститутом із проєктування газопроводів і підприємств газової промисловості «Укрдіпрогаз» (м. Київ), іноземними фірмами-партнерами: Consortium «AEG-KANIS MANNESMANN», «SIIRTEC», «NUOVO PIGNONE», «INSTROMET». Англomовна НТД цього комплексу (К. 1-288) дублюється російською мовою⁹.

Проєкти «Завод антибіотиків у м. Рішікеш, Індія» (1960–1966 рр.) та «Завод синтетичних та хіміко-фармацевтичних препаратів у м. Гайдарабад, Індія» (1960–1966 рр.) розроблені Харківським науково-дослідним і проєктним інститутом «Харківський Водоканалпроєкт»

Мапа м. Гайдарабад та його околиць (Індія). 1954 р.
ЦДНТА України. Ф. Р-85. К. 1-101. Оп. 1. Од. зб. 16. Арк. 1.

⁹ Там само. Ф. Р-84. К. 1-288. Оп. 3. Од. зб. 149, 150, 409, 410.

Мапа штату Уттар Прадеш (Індія). 1954 р.
ЦДНТА України. Ф. Р-85. К. 1-101. Оп. 1. Од. зб. 16. Арк. 2.

Держбуду СРСР (м. Харків) на основі угоди про співробітництво у будівництві державних підприємств із виробництва медикаментів між урядами СРСР та Індії (1959 р.). Проекти виконані англійською мовою на основі чинних типових проектів (із доопрацюванням залежно від сейсмічності районів будівництва, геологічних та кліматичних умов)¹⁰. Варто зауважити, що у зазначеному комплексі (К. 1-101) зберігаються цікаві англомовні картографічні документи – мапи міста Гайдарабад та його околиць (1954 р.)¹¹, штату Уттар Прадеш (1954 р.)¹².

Проект «Лоянський завод гірничорудного устаткування у Китайській Народній Республіці (КНР)» (1953–1957 рр.) розроблено Державним проектним інститутом «Укрдіпрошахт» Міністерства вугільної промисловості СРСР (м. Київ) у рамках державного контракту між СРСР та КНР на будівництво заводу гірничорудного устаткування (1953 р.). Документація виконана китайською та російською мовами¹³. Серед документів технічного проекту зберігаються матеріали геологічних вишукувань місця забудови (м. Лоян, провінція Хенань), в яких наведено інформацію про велику кількість підземних могил (склепів), знайдених

¹⁰ ЦДНТА України. Ф. Р-85. К. 1-100. Оп. 1. Од. зб. 1, 2, 3, 4; К. 1-101. Оп. 1. Од. зб. 1, 2, 4, 5.

¹¹ Там само. К. 1-101. Оп. 1. Од. зб. 16. Арк. 1.

¹² Там само. Од. зб. 16. Арк. 2.

¹³ Там само. Ф. Р-8. К. 1-12. Оп. 1. Од. зб. 48, 49.

у процесі робіт (завширшки до 3-х м, довжиною до 8 м). Архівна НТД зберігає свідчення про 1 185 давніх могил, відкритих під час будівельних робіт, серед яких – кілька могил часів династії Цінь (більше 2150 р. до н. е.), 112 могил часів династії Хань (близько 1900 р. до н. е.), 21 могила часів династії Цзінь (1600 р. до н. е.) тощо. Детальніше про археологічні здобутки з проектної документації Лоянського заводу гірничорудного обладнання йдеться у статті «Науково-технічна документація ЦДНТА України як джерело до вивчення історії Китаю»¹⁴. Цікавими для дослідників можуть бути матеріали «Загальних довідкових матеріалів з архітектурно-будівельної частини, де наведені кресленики фасадів, ескізи оздоблення житлових будинків, їдальні тощо з підписами китайською мовою»¹⁵.

«Газопровід СРСР–НРБ (Народна Республіка Болгарія)» (1970–1982 рр.), запроєктований в рамках міждержавної угоди країн СРСР та НРБ (1969 р.), розроблявся низкою установ: Всесоюзним науково-дослідним і проектним інститутом із транспорту природного газу «ВНДПТрансгаз» Міністерства газової промисловості СРСР (м. Київ), Дослідним проектним інститутом газу та нафти, м. Плоєшті (Румунія), НДППІЕС «Енергопроект», м. Софія (Болгарія). Документи проекту, розроблені НДППІЕС «Енергопроект», виконані болгарською мовою¹⁶.

«Робочий проєкт на техпереобладнання виробництва корду у зв'язку з розміщенням обладнання фірми «Хема-Балке-Дюрр» (1994–1997 рр.), розроблений Українським генеральним інститутом із проєк-

Ескізи оздоблення житлових будинків та ін. будівель із підписами китайською мовою.
ЦДНТА України. Ф. Р-8. К. 1-12. Оп. 1.
Од. зб. 14. Арк. 33.

¹⁴ *Балишев М. А.* Науково-технічна документація ЦДНТА України як джерело до вивчення історії Китаю // Студії з архів. справи та документознавства. 2008. Т. 16. С. 61–64.

¹⁵ ЦДНТА України. Ф. Р-8. К. 1-12. Оп. 1. Од. зб. 14. Арк. 33.

¹⁶ Там само. Ф. Р-84. К. 1-97. Оп. 5. Од. зб. 1103, 1104, 1106, 1107, 1122.

тування підприємств штучного волокна «Укргіпроштув» Міністерства хімічної промисловості України (м. Київ) на замовлення Гродненського ВО «Хімволокно» (Республіка Білорусь) у рамках контракту з фірмою «Хема-Балке-Дюрр» (ФРН). Проектом передбачалося переобладнання діючого виробництва (демонтаж 2-х із 5-ти технологічних ліній) за рахунок встановлення імпортного високотехнологічного устаткування, придбаного за контрактом. Оскільки при розробленні проектної документації використовувалися базові технологічні схеми фірми «Циммер» («HANS J. ZIMMER AG», м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина), документи розроблені 2-ма мовами: німецькою та російською¹⁷.

Конструкторсько-технологічна документація

Упродовж 1950-х–1970-х років НВО «Теплоавтомат» Міністерства приладобудування засобів автоматизації та систем управління СРСР (м. Харків) було розроблено низку проектів: «Ізодром гідравлічний ІГ-1» (1951–1970 рр.), «Датчик синхронізатора гідравлічний ДСГ-1» (1951–1971 рр.), «Датчик температури дилатометричний, пневматичний прямої та зворотної дії ДТДП» (1957–1973 рр.) із метою розв'язання проблеми установки регулятора в якості елемента пружного зворотного зв'язку. Окрім стандартних умов НВО «Теплоавтомат» було розроблено додаткові технічні умови¹⁸ для постачання устаткування на експорт у країни з тропічним кліматом. Відповідно до цього монтажно-експлуатаційні інструкції було розроблено англійською мовою¹⁹; технічне описання та інструкції з експлуатації датчика температури ДТДП виконані 4-ма мовами – російською, французькою, німецькою та англійською²⁰.

Серед архівної НТД цього періоду зберігається інша низка проектів, розроблених НВО «Теплоавтомат», зокрема: «Сервоприводи гідравлічні кривошипні (СПГК)» (1951–1974 рр.), «Сервоприводи гідравлічні прохідні СПГП-2, СПГП-4, СПГП-5» (1950–1973 рр.), «Устаткування для відбирання імпульсу від в'язких середовищ УВС-І» (1956–1973 рр.), «Підсилювач двокаскадний гідравлічний УДКГ» (1950–1984 рр.), «Імпульсний пристрій з мембраною високого тиску УІМВ» (1954–1970 рр.), які також розроблялися на експорт у країни з тропічним кліматом. Технічні описання та інструкції з експлуатації зазначених проектів виконані англійською, німецькою та французькою мовами²¹.

¹⁷ ЦДНТА України. Ф. Р-248. К. 1-553. Оп. 2. Од. зб. 78, 87, 89, 90.

¹⁸ Там само. Ф. Р-188. К. 2-246. Оп. 1. Од. зб. 10, 13; К. 2-254. Оп. 1. Од. зб. 4, 7.

¹⁹ Там само. К. 2-254. Оп. 1. Од. зб. 11.

²⁰ Там само. К. 2-255. Оп. 1. Од. зб. 2, 3, 4, 5, 14, 21, 22, 23, 24.

²¹ Там само. К. 2-281. Оп. 1. Од. зб. 3; К. 2-282. Оп. 1. Од. зб. 13, 14; К. 2-283. Оп. 1. Од. зб. 6, 7; К. 2-284. Оп. 1. Од. зб. 2, 18, 20; К. 2-286. Оп. 1. Од. зб. 2.

Проект «Дизельний двигун для тракторів СМД 14-00С1, СМД 15Н та їх модифікації» (1971–2002 рр.) розроблений «Головним спеціалізованим конструкторським бюро з виробництва двигунів середньої потужності» Міністерства промислової політики України (м. Харків). Дизельні двигуни цього КБ неодноразово відзначалися вищими нагородами на міжнародних виставках: трактор «Д75» із двигуном СМД-14 отримав «Золоту медаль» на виставці у м. Лейпциг, Німеччина (1965 р.), комбайн «Нива» з двигуном СМД-17К нагороджений «Золотою медаллю» на виставці у м. Пловдив, Болгарія (1969 р.) тощо. Оскільки двигуни, розроблені харківськими конструкторами, мали сталий значний попит у зарубіжних країнах, проєктувальники для імпортерів розробляли каталоги деталей різними мовами. Зазначена НТД виконана англійською, іспанською, німецькою та французькою мовами²².

Науково-дослідна документація

Особливо гостро постає проблема виявлення іншомовних документів серед звітів про науково-дослідні роботи (НДР), оскільки виокремити матеріали, викладені іноземними мовами, серед науково-дослідної документації можливо виключно шляхом поаркушного перегляду кожного документа. На жаль, довідковий апарат до звітів із НДР є все ще недосконалим, тому пошук інформації про закордонні відрядження та співпрацю з іноземними колегами у звітах про НДР, викладеної у т. ч. іноземними мовами, потребує додаткових витрат часу та зусиль. Ці звіти розкривають проблеми становлення вітчизняної металургії, коксохімічної галузі; удосконалення і розробки нових технологій виготовлення сплавів, вогнетривів, високочистих речовин, будівельних матеріалів, нового промислового устаткування; налагодження роботи і автоматизації управління підприємств тощо.

Виявлені документи третьої групи (науково-дослідна документація) територіально розподіляються, переважно, між об'єктами Німеччини, Румунії, США, Франції, Чехії. Вітчизняні фахівці виїжджали у наукові закордонні відрядження, брали участь у роботі Європейської економічної комісії ООН²³, засіданнях робочих груп у Франції²⁴, Чехословаччині²⁵ тощо.

Найбільшу кількість іншомовних документів серед звітів про НДР авторами виявлено у документах коксохімічної галузі чорної металургії. Серед інших, у фондах ЦДНТА України зберігаються звіти про НДР Державного Всесоюзного інституту з проєктування підприємств коксохімічної промисловості «Гіпрококс» Міністерства чорної металургії СРСР (м. Харків) за період 1937–1957 рр. Низку документів

²² Там само. Ф. Р-40. К. 2-236. Оп. 1. Од. зб. 1, 232.

²³ Там само. Ф. Р-17. К. 3-9. Оп. 2. Од. зб. 1626.

²⁴ Там само. Оп. 1. Од. зб. 2798.

²⁵ Там само. Од. зб. 1690.

цього комплексу присвячено міжнародній співпраці між СРСР та Великобританією, Німеччиною, Польщею, США, серед яких переважна більшість – документи, складені німецькою мовою²⁶.

Після завершення Другої світової війни в СРСР було створено Технічний відділ із вивчення досягнень науки і техніки Німеччини. У фондах ЦДНТА України зберігаються документи напряму «Коксохімічна група» цього відділу. Першочерговим завданням вітчизняних науковців було дослідження технологій, наявних у Німеччині на той час. Серед іншого, група досліджувала німецьку патентну та науково-дослідну документацію з будівництва та удосконалення підприємств. Завдяки цьому, до складу фонду Р-9 Інституту «Гіпрококс» увійшли патенти 1930–1940-х років, присвячені технологіям уловлювання та переробки коксохімпродуктів, складені німецькою мовою²⁷.

Фонди особового походження

У ЦДНТА України зібрано низку фондів особового походження, зокрема, фонди: академіка Санкт-Петербурзької Академії мистецтв, українського радянського архітектора, дійсного члена Академії архітектури СРСР, заслуженого діяча мистецтв УРСР О. М. Бекетова (1862–1941); Народного архітектора УРСР, лауреата Державної премії УРСР, члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР О. І. Заварова (1917–2003); заслуженого працівника промисловості України, почесного розвідника надр, академіка Української нафтогазової академії, академіка Російської академії гірничих наук, доктора геолого-мінералогічних наук О. М. Істоміна (1933–2005); інженера і винахідника в галузі будівництва енергетичних об'єктів, кандидата технічних наук Я. Л. Кранцфельда (1933–2013); інженера, доктора технічних наук, Міністра промислової політики України (2002–2004), Героя України А. К. М'ялиці (1940 р. н.); астрометриста-картографа, доктора фізико-математичних наук, професора, заслуженого діяча науки УРСР Б. П. Остащенко-Кудрявцева (1877–1956) та інших.

У фонді академіка архітектури О. М. Бекетова серед архітектурних проєктів зодчого зберігаються матеріали, зібрані для роботи, епістолярій. О. М. Бекетов у своїй фаховій діяльності активно використовував передові напрацювання іноземних колег. Тут відклаталося листування з зарубіжними постачальниками, рекламні проспекти фірм, з якими співпрацював О. М. Бекетов, німецькою, англійською, французькою, італійською мовами²⁸.

У фонді особового походження вченого-ботаніка, доктора біологічних наук, професора Ю. М. Прокудіна (1911–1992) особливий інтерес для дослідників представляє епістолярій, який демонструє спектр

²⁶ ЦДНТА України. Ф. Р-9. К. 3-1. Оп. 1. Од. зб. 50, 129, 132.

²⁷ Там само. Од. зб. 161, 162, 163, 164.

²⁸ Там само. Ф. Р-47. Оп. 1. Од. зб. 363, 469, 471.

наукових інтересів вченого. Ю. М. Прокудін активно листувався з іноземними адресатами, зокрема, серед матеріалів вченого зберігаються листи від директора Міжнародного наукового центру Ернста Кея (м. Кембридж, Великобританія); Стефана Коруханова з інституту ботаніки Болгарської академії наук; доктора Напп-Зинн із ботанічного інституту Кельнського університету (Німеччина); Аскелл Лева з інституту ботаніки Монреальського університету (Канада) тощо. Епістолярій Ю. М. Прокудіна у ЦДНТА України представлено англійською²⁹, німецькою³⁰, румунською³¹, чеською мовами³².

У фонді вченої-альголога, докторки біологічних наук, професорки О. М. Матвієнко (1910–1996) також широко представлений епістолярій, який акумулює кореспонденцію з різних країн світу, зокрема: від генеральної секретарки Всесвітньої федерації жінок Трейсі Аткинсон (Великобританія) з пропозицією стати членкинею фонду (1992)³³, Рамона Браво з університету біологічних досліджень (м. Маракайбо, Венесуела), Т. В. Десикхар, професора ботанічної лабораторії університету м. Мадрас (Індія), Кароля Стармача, доктора інституту ботаніки у м. Краків (Польща), Ганса Р. Прейзи, доктора інституту систематичної ботаніки (Швейцарія), доцента Куано Томасона (Швеція) тощо³⁴. Листи у фонді О. М. Матвієнко написані англійською³⁵, німецькою³⁶, польською³⁷, іспанською³⁸ мовами.

Докторка архітектури, професорка, Народна архітекторка України, дійсна членкиня Української академії архітектури Т. Ф. Панченко (1936 р. н.) є керівницею і співавторкою понад 270-ти наукових праць, у т. ч. 10-ти робіт, підготовлених у рамках міжнародного співробіт-

Лист генеральної секретарки Всесвітньої федерації жінок Т. Аткинсон (Великобританія) до О. Матвієнко. 1992 р. ЦДНТА України. Ф. Р-206. Оп. 1. Од. зб. 209. Арк. 1.

²⁹ Там само. Ф. Р-209. Оп. 1. Од. зб. 199, 203, 204.

³⁰ Там само. Од. зб. 201, 202.

³¹ Там само. Од. зб. 209.

³² Там само. Од. зб. 206.

³³ Там само. Ф. Р-206. Оп. 1. Од. зб. 209. Арк. 1.

³⁴ Там само. Од. зб. 208-232.

³⁵ Там само. Од. зб. 209, 210, 215, 216, 217, 218, 223, 224, 230, 331, 232.

³⁶ Там само. Од. зб. 214.

³⁷ Там само. Од. зб. 222.

³⁸ Там само. Од. зб. 213.

Вирізка статті Т. Панченко
«Розвиток туризму в Україні»
з журналу «News from
Ukraine» (Велика Британія).
1995 р.
ЦДНТА України. Ф. Р-228.
Оп. 1. Од. зб. 28.

Відбиток статті Я. Кранцфельда
«До питання про вибір розрахункових
схем при динамічному розрахунку
фундаментів парових турбоагрегатів»
(1968), надрукованої в чеському
журналі «Inženýrské stavby». 1968 р.
ЦДНТА України. Ф. Р-178. Оп. 1.
Од. зб. 9. Арк. 5.

ництва. Т. Ф. Панченко брала участь у розробках, які реалізовувалися під егідою ООН, спільних міжнародних проектах із Болгарією, Румунією, Туреччиною, іншими країнами. В ЦДНТА України зберігаються екземпляри 2-х англійських статей Т. Ф. Панченко в журналі «News from Ukraine»: «Розвиток туризму в Україні»³⁹ та «Розвиток туризму в різних зонах України»⁴⁰.

Фонд особового походження інженера, винахідника в галузі будівництва енергетичних об'єктів Я. Л. Кранцфельда (1933–2013) містить біографічні документи, листування російською, англійською мовами⁴¹, розробки та наукові праці вченого, зокрема, статтю «До питання про вибір розрахункових схем при динамічному розрахунку фундаментів парових турбоагрегатів» (1968), надруковану в журналі «Inženýrské stavby» («Інженерні споруди») чеською мовою⁴².

³⁹ ЦДНТА України. Ф. Р-228. Оп. 1. Од. зб. 28.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само. Ф. Р-178. Оп. 1. Од. зб. 10. Арк. 3, 6.

⁴² Там само. Од. зб. 9. Арк. 5.

Підсумовуючи викладене, варто констатувати, що авторами в рамках дослідження у фондах ЦДНТА України виявлено архівні документи, виконані 11-ма мовами: англійською, болгарською, іспанською, італійською, китайською, німецькою, російською, румунською, українською, французькою, чеською. Найбільший прошарок складають документи англійською, німецькою, російською мовами, питома вага документів іншими мовами є незначною.

Дослідження іншомовних документів у ЦДНТА України залишається відкритим проєктом, оскільки фонди архіву динамічно поповнюються новими надходженнями, які ще чекають виявлення та цілеспрямованого аналізу. Перспективи подальших студіювань полягають у більш детальному дослідженні цієї категорії архівних документів, створенні науково-довідкового апарату.

ЦДНТА України зберігає значний за обсягом і видами масив науково-технічної документації. Розпочата робота з дослідження іншомовної НТД сприятиме більш повному вивченню різноманітних явищ та процесів розвитку не тільки вітчизняної науки і техніки, але й закордонних наукових студій.

REFERENCES

1. Balyshev, M. A., Balysheva, O. V., Barykina, O. I. & Dozhdova, O. Ye. (Comps.) (2008). *Tekhnichny, zahalnohospodarsky rozvytok zarubizhnykh krain za dokumentamy TsDNTA Ukrainy. 1911–1992: Dovidnyk* [Technical, general economic development of foreign countries according to the documents of the Central State Scientific and Technical Archives of Ukraine. 1911–1992: Reference book] (Vol. 1). Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Balyshev, M. A., Bronnikova, M. V. & Maschenko, O. M. (Comps.) (2019). *Tsentralny derzhavny naukovo-tekhnichny arkhiv Ukrainy: Anotovany reiestr opysiv fondiv* [Annotated register of the fonds of the Central State Scientific and Technical Archives of Ukraine]. Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Balyshev, M. A. (2008). Naukovo-tekhnichna dokumentatsiia TsDNTA Ukrainy yak dzherelo do vyvchennia istorii Kytau [Scientific and technical documentation of the Central State Scientific and Technical Archives of Ukraine as a source for studying the history of China]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 16, 61–64. [in Ukrainian].
4. Papakin, H. V. (Comp.) (2002). *Zahalny mizhnarodny standart arkhivnoho opysuvannia ISAD(G)* [General international standard of archival description ISAD(G)] (2nd ed.). Kyiv: Derzhkomarkhiv Ukrainy, UDNDIASD. [in Ukrainian].
5. Sebta, T. M. (2008). *Metodychni rekomendatsii do vydannia inshomovnykh pysemnykh dzherel XIX – pochatku XXI st.* [Methodic recommendations in regards to the publication of foreign-language written sources of the 19th – early 21st centuries]. Kyiv. [in Ukrainian].

Marat Balyshev

Candidate of Historical Sciences,

Director,

Central State Scientific

and Technical Archives of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5211-3208>

Hanna Holubkina

Leading Specialist

Documents Information Using Department,

Central State Scientific

and Technical Archives of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1083-3228>

INTRODUCTION INTO THE SCIENTIFIC CIRCULATION OF FOREIGN-LANGUAGE SCIENTIFIC AND TECHNICAL DOCUMENTS OF FONDS OF CSSTA OF UKRAINE: PROBLEMS AND INVESTIGATIONS

Abstract. The purpose of the publication is to highlight the state of processing of foreign language documents from the fonds of the Central State Scientific and Technical Archive of Ukraine. The main problems of detection, processing, identification and attribution of such documents, their correct recording in the inventories are characterized in the article. The specifics of involvement in the scientific-reference apparatus: databases, catalogs, registers, etc. are noted. **The methodology of research** is based on the integrated application of general scientific and special scientific methods, namely on the analysis and research of sources of scientific and technical information, systematization of data. **The scientific novelty** of the article is due to the source value of foreign-language documents for the studying of the history of science and technology in Ukraine and abroad. A comprehensive search revealed a significant linguistic and geographical diversity of documents in the fonds of the CSSTA of Ukraine. The available documentation has different layers of source information, allows to establish the facts of exchange of science achievements of domestic and foreign scientists, to investigate the integration of developments into the industrial potential of other countries. Examples of project, design and technological, patent foreign language documentation, foreign language documents of fonds of personal origin in the CSSTA of Ukraine are given. **The perspective of further** studies requires more detailed identification study of this category of archival documents, the creation of a scientific-reference apparatus. **Conclusions.** The CSSTA of Ukraine stores a considerable volume and types of scientific and technical documentation array. The started work on the research of foreign-language scientific and technical documentation will contribute to a more complete study of diverse phenomena and processes of development of science and technology.

Key words: scientific and technical documents; foreign language document; CSSTA of Ukraine; foreign objects.